

Андрей Шептицький: *Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899—1944. Т. II: Церква і суспільне питання. — Кн. 1: Пастирське вчення та діяльність.* — Львів: Місіонер, 1998. — 570 с. 26. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899—1944. Т. II: Церква і суспільне питання. — Кн. 2: Листування.* — Львів: Місіонер, 1999. — 1091 с. 27. Колективізація і голод на Україні 1929—1933: *Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. С.В. Кульчицький.* — К.: Наукова думка, 1992. — 736 с. 28. *Голод 1933 року в Україні: свідчення про винищення Москвою українського селянства. — Друге, доп. вид. — Дніпропетровськ — Мюнхен: Преском, 1993. — 223 с.* 29. *Сторінки історії України: ХХ століття: Посібник для вчителя / За ред. С.В. Кульчицького.* — К.: Освіта, 1992. — 336 с. 30. Шульгін О. *Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині.* — Автент. Відв. Вид. 1934 р. / Відп. ред. Г.Й. Удовенко. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 352 с. 31. Дужий П. *Степан Бандера — символ нації: Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН.* — У 2-х ч. — Львів: Галицька Видавнича Спілка, 1996. — Ч. 1. — 190 с. 32. Чуєв Ф.И. *Молотов: Полудержавный властелин.* — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2000. — 736 с. 33. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений.* — М.: Изд-во АН СССР, 1969. — Т. VI. — 432 с. 34. Гунчак Т. *Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії.* — К.: Либідь, 1993. — 288 с. 35. Кульчицький С.В. *Ціна “великого перелому”.* — К.: Україна, 1991. — 431 с. 36. Дубинянская Я. *Правда о трех голодоморах // Зеркало недели.* — 2002. — 16 ноября. — с. 20. 37. *Голодомор 1932—1933 рр. / Упоряд. Н.Я. Дзюбенко-Мейс.* — К.: Міжнарод. Фонд “Україна — 3000”, 2003. — 48 с. 38. Клювак В.В., Куцина В.І. *Голгофа українського народу (До 70-річчя голодомору в Україні 1932—1933 років за матеріалами Державного архіву Львівської області).* — Львів, 2003. — 24 с. 39. Лук’яненко Л. *Нюрнберг — 2.* — К.: Нора-прінт, 2001. — 114 с. 40. Старів С. *Страта голодом / Пер. з англ.* — К.: Вид. центр “Просвіта”, 2002. — 272 с. 41. Петренко В.І. *Трагедія українського селянства (1932—1933 рр.) // Наукові записки вінницьк. держ. педагогічн. ун-ту ім. М. Коцюбинського. — Серія: Історія. — Вінниця, 2003. — Вип. 5. — с. 117—126.*

В.Є. Голубко

Львівський національний університет ім. Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства

ТИЖНЕВИК “ТРИЗУБ” ПРО ГОЛОДОМОР 1932—1933 рр. В УКРАЇНІ

© Голубко В.Є., 2003

Висвітлені події, пов’язані з голодомором 1932—1933 рр. в Україні офіційним органом еміграційного уряду УНР-тижневиком “Тризуб”. Вказано, що він відіграв помітну роль у об’єктивному інформуванні громадськості Заходу щодо злочинної політики більшовицького режиму проти української нації.

Очевидно не потребує зайвих доказів твердження, що штучний голодомор в Україні 1932—1933 рр., влаштований більшовицьким режимом, став не лише колапсом для українського етносу, а й гуманітарною катастрофою планетарного масштабу. Більше того, це був злочин супроти людства загалом, позаяк винищення мільйонів цивільних людей

навіть в умовах збройного конфлікту кваліфікується як важкий злочин, до якого не застосовується термін давності [19. С. 310]. Відтак всебічне, об'єктивне і виважене вивчення цієї трагедії у всіх її аспектах має не лише суто науково-пізнавальне, а й практичне значення, оскільки ставить проблему в площину політичної і матеріальної відповідальності щодо України тої держави, яка до цього найбільше спричинилася і нині вважає себе спадкоємницею СРСР. Зрозуміло, що йдеться про Росію.

Історіографія останнього десятиліття зробила значний поступ у вивченні голодомору 1932—1933 рр. в Україні. Свідченням цього є бібліографічний показник, що налічує понад шість тисяч назв публікацій з цієї проблематики [9]. Побачило світ й чимало документальних матеріалів та мемуарів, що становлять важливу джерельну базу для дослідження цього питання [8; 22]. Проте особливістю більшості сучасних досліджень є те, що вони дають візію на події 80-літньої давнини з перспективи сьогодення і, спираючись на доступні тепер архівні документи та інші джерела, обґрунтовують закономірність репресивної природи більшовицького режиму проти українського селянства, мають змогу оцінити етносоціальні й політичні наслідки голодомору для України. У той же час, на наш погляд, вартувало б звернути увагу, наскільки об'єктивно оцінювали ці питання сучасники з посеред української еміграції, що волею долі після окупації радянською Росією УНР опинилися на заході. Цей інтерес обумовлюється передусім тим, що уенерівська політична еміграція була антиподом більшовицького режиму й репрезентувала діаметрально протилежний світогляд щодо перспектив розвитку України й до того ж далеко ґрунтовніше від тогочасних західних громадсько-політичних діячів розуміла внутрішню сутність, взаємозв'язок між соціальними і національними аспектами його антиукраїнської політики. Останнє у всій гостроті було поставлене далеко пізніше західними науковцями, серед яких чільне місце, без сумніву належить Р. Конквесту [2].

У статті зроблено спробу на основі аналізу матеріалів паризького тижневика “Тризуб”, що був офіціозом екзильного уряду УНР, з'ясувати, наскільки адекватно він реагував на голодомор 1932—1933 рр. Об'єктом дослідження послужили публікації, що з'являлися на його сторінках упродовж цього періоду і висвітлювали вказані події.

Насамперед потрібно зазначити, що найбільший обсяг матеріалів, які нас цікавлять, публікувався з січня 1932 р. по жовтень 1933 р. Вони містилися у рубриках: “Хроніка” (підрубрики — “З Великої України”, “Голод в Україні”), “З життя й політики”, “Листи до земляків”, “З чужих газет”. Матеріали, які подавав тижневик, щодо інформативності можна поділити на первинного походження, що базувалися на власних оригінальних повідомленнях, які роздобувала редакція, і вторинні — передруки з інших видань, перекази інформації, почерпнутої опосередковано. За способом подачі останньої її можна згрупувати так: а) редакційні статті, які відображали офіційний погляд еміграційного уряду УНР щодо подій в Україні; б) інформація суто фактографічного характеру; в) матеріали, пов'язані із дипломатичними акціями уряду УНР у зв'язку з голодомором; г) заклики до української еміграції надавати допомогу втікачам з УСРР.

Провідною ідеєю усіх матеріалів “Тризуба” є ствердження факту окупаційного характеру радянської влади в Україні, а відтак безперспективності її зусиль щодо налагодження стабільного економічного життя в країні. Цікавими з цього погляду є статті знаного економіста Валентина Садовського, колишнього міністра в уряді УНР доби Центральної Ради. Здебільшого йому належать аналітичні огляди радянської преси, що стосувалися прогнозування розвитку сільського господарства підрадянської України.

В. Садовський фактично передбачив назриваючу катастрофу голодомору вже в січні 1932 р. Спираючись на дані радянської преси за 1931 р. про стан сільського господарства, він дійшов висновку, що “в жодному році, як в минулому не виявилася, так з повною очевидністю і виразністю ціла безсильність чужої влади встановити нормальні відносини і порядок на українській землі... Совітська влада... в повній безпорадності все виразніше обертає своє панування на Україні в найбільш хижацьку, грабіжницьку експлуатацію природних ресурсів нашого краю” [17. С. 67]. Цю думку він розвиває в наступному, січневому 1932 р. огляді “Тризуба”, акцентуючи особливу увагу на колоніальному статусі УСРР, використання її Москвою як свого сировинного додатка. Аналізуючи хід хлібозаготівельної кампанії в Україні за 1931 р., В. Садовський відзначає неухильну тенденцію до посилення репресивних заходів радянської влади щодо українського селянства. “Україна має хліб і мусить його дати, — робить висновок автор. — План повинен бути виконаний без жодних затримок і послаблень. Українська більшість на Соловках, очевидно, на протязі ближчого часу виявить ще дальший зріст” [2. С. 6].

Інформація про неминучу голодну катастрофу, що насувалася на Україну, починаючи з січня 1932 р. практично не сходила зі шпальт “Тризуба”. Рубрики “Хроніка” і “Вісти з України”, не кажучи про редакційні статті, були переповнені фактами та прогнозами про розгортання широкомасштабних репресій, якими супроводжувалася колективізація. Кожне число тижневика рясніло заголовками про назриваючий голодомор, який навмисне організовує окупаційна влада. Найпоширенішими серед них були такі: “Забирають у селян продукти, щоб їх згноїти” [20. Ч. 1. С. 22], “Забирають останній кусень хліба” [20. Ч. 5. С.9], “Сталінський неп” — руїна сільського господарства” [20. Ч. 27. С. 3], “Для весняної сівби нема ні насіння, ні тяглової сили” [20. Ч. 14. С. 20]. “Напруження на Україні” [20. Ч. 14. С. 20]. Варто наголосити, що в редакції “Тризуба” дійшли висновку про незворотність масового голоду в Україні, базуючись переважно на даних радянських видань, котрі отримували офіційно через передплату їх бібліотекою ім. С. Петлюри в Парижі або через посольства інших країн, з якими підтримували неофіційні зв’язки. Щоправда, через технічні перешкоди, зумовлені доставкою радянських періодичних видань у Францію, інформація про події в Україні з’являлася на сторінках “Тризуба” щонайменше з місячним запізненням. Незважаючи на це, треба віддати належне його редакції, яка, мабуть, першою серед зарубіжних видань інформувала світову громадськість про неминучу катастрофу, яку спричиняв більшовицький режим України. В оглядах про становище сільського господарства в Україні, поміщених на сторінках тижневика, у травні 1932 р. подано доволі фаховий аналіз результатів весняної посівної кампанії. Базуючись на офіційних даних радянської преси, оглядач “Тризуба” констатував, що “можна з певністю припустити, що фактична ситуація ще гірша” [2. С. 17]. У наступному числі тижневика зроблено цілком конкретний висновок: “Можемо з повною виразністю констатувати, що план весняної засівної кампанії не вдався. Наші песимістичні прогнози відносно результатів весняного засіву, які ми висловлювали в попередніх оглядах, справджуються цілком... Всі розмови про досягнення сільського господарства в зв’язку з переведенням колективізації виявляються лише порожнім фантомом... Настає час великих ускладнень і не тільки для совітської влади, але також для цілого населення України. Не є секретом ті продовольчі труднощі, ми уникаємо більш різких і категоричних термінів, які доводиться переживати Україні сього року... Грізна

примара голоду, перспектива повторення подій 1921 року стала перед Україною цілком виразно і ясно. Божевільна політика Сталіна загрожує обернути багату і родючу країну в голодну пустелю” [3. С. 16].

Отже, можна стверджувати, що тижневик “Тризуб” доволі об’єктивно подавав інформацію про назріваючий голод в Україні, а фактично й передбачив його неминучість. Винуватцем назріваючої для України катастрофи, на його переконання, був більшовицький режим, який кваліфікувався як окупаційний. Звідси випливало, що голодомор став наслідком насильницьких експериментів більшовицької Москви над українським селянством, центральне місце серед яких посідала колективізація, а отже, був спровокований нею штучно.

Звісно, редакція тижневика не могла оминати політичних аспектів назріваючої продовольчої катастрофи в Україні. Окремі публікації порушували питання щодо перспектив нового етапу визвольної боротьби проти російської окупації, вказували, що доведене до відчаю селянство повстане проти ненависного режиму. При тому автори по-різному оцінювали його шанси: від сумнівів до переконаного оптимізму. Разом з тим, як свідчать публікації, мало хто сподівався на той колапс, який влаштує більшовицька влада українській нації у найближчі місяці. Так, ведучий рубрики “Листи до земляків” К. Ніко (очевидно, це псевдонім — *В.Г.*) висловлював переконання у тому, що боротьба між радянською владою і селянством має закінчитися перемогою останнього, бо “історія не знає прикладів, щоби можливо було викоренити хліборобський дух, хліборобський світогляд” [14. С. 5].

Розширення масштабів голодомору в Україні і пов’язана з ним політика колективізації стала об’єктом особливої уваги “Тризуба”. Її висвітлення редакція проводила у декількох аспектах. Найперше — максимально повне і якомога оперативне інформування читачів про події в Україні; далі — аналіз сутності антиселянської політики більшовицьких властей, з’ясування причин їхньої патологічної ненависті до українського селянства; мобілізація української еміграції на допомогу біженцям з радянської України; нарешті — інформування про заходи еміграційного уряду УНР на міжнародній арені з метою впливу на світову громадськість, щоб актуалізувати українське питання у світовій політиці. У ситуації, коли СРСР заперечував наявність голоду в Україні, а світова преса почала писати про нього лише навесні 1933 р., факти, які подавав “Тризуб”, по суті, були єдиним джерелом інформації для Європи, що порушували влаштовану радянськими властями інформаційну блокаду [9. С. 34—35]. Зрозуміло, що редакція не мала особливих можливостей для збору інформації, оскільки не могло бути й мови про акредитацію кореспондентів “петлюрівського” видання в УРСР, проте різноманітними каналами отримувала листи з України, а головне — нав’язувала контакти із втікачами, яким пощастило перейти кордон на захід. Найбільше таких було в Румунії. Починаючи з лютого 1932 р., втечі з радянської сторони на румунську територію стали масовим явищем. Радянські військові керівники застосовували жорстокий терор, щоб не допустити переходу радянсько-румунського кордону. Особливо драматичні події розгорталися на річці Дністер, по якій тоді проходив кордон між СРСР та Румунією. Починаючи з березня 1932 р. по вересень 1933 р., “Тризуб” регулярно поміщав репортажі, переповнені жахливими картинами розправ радянських прикордонників над втікачами з України в Румунію. Перша спроба масового переходу кордону була зроблена в ніч з 23 на 24 лютого навпроти румунського села Оланешти. Група втікачів, що налічувала близько 80 осіб,

кинулася бігти по льоду на другий берег Дністра. Червоноармійці відкрили по ній рушничний вогонь. Добратися до румунської сторони пощастило лише 22-м, решта — загинули [18. С. 14].

Найбільшою інформативністю відзначалися матеріали, що виходили з-під пера Дмитра Геродота, журналіста за фахом, громадського діяча української еміграції в Румунії [10. С. 376]. Сам Д. Геродот був одним з ініціаторів створення Громадсько-допомогового комітету в Румунії, що опікувався біженцями з УСРР. У репортажах про діяльність останнього особлива увага надавалася нав'язанню контактів з офіційними державними чинниками Румунії, інформуванні їх про влаштований Москвою голодомор в Україні. Найбільші надії, що однак виявилися марними, Комітет покладав на так званий офіс Нансена — інституцію при Лізі Націй, що мала своїм завданням допомагати емігрантам. Після кількох звертань наприкінці 1932 р. офіс асигнував на його потреби 8 тис. швейцарський франків — суму далеко недостатню для сотень втікачів з України. До того ж надані гроші вважалися не допомогою, а позичкою, яку потрібно було повернути. Зважаючи на світову економічну кризу, годі було сподіватися на її погашення у встановлений термін самими втікачами, оскільки влаштуватися на роботу в економічно відсталій Румунії, яка особливо гостро відчувала її наслідки, було вкрай важко. Прагнучи захистити себе від напливу втікачів з України, що за повідомленнями “Тризуба” у зимові місяці обчислювалися сотнями, румунський уряд вдався до їх депортації на батьківщину, що було рівнозначним присудові до страти. Щоб запобігти цьому, Комітет неодноразово поміщав на сторінках тижневика заклики до української еміграції допомогти біженцям. У січневих числах за 1933 р. він повідомляв про важкі матеріальні умови, у яких опинилися втікачі з України, зокрема у містах Кишиневі, Тягині, Акермані. “Люде ці, — інформував кореспондент, — здебільшого сплять на підлозі, в неопалених помешканнях, а то просто під небом, їм бракує одягу, харчів” [21. Ч. 2—3. С. 39]. Оскільки пожертви надходили мляво, Комітет на початку лютого 1933 р. знову опублікував у “Тризубі” відозву до еміграції допомогти українським втікачам, бо коли “і на сей раз допомога не буде масовою, то наші люде, що тікають, будуть відправлені назад до совітів. Румунія безрадна сама нести весь тягар біженецького нещастя... Лихо таке велике й очевидне, що не сміє бути байдужих” [5. С. 39]”.

Як відомо, західний світ дуже обережно сприймав повідомлення про голод в Україні, чим, по суті, робив послугу сталінському режимові у нищенні українців. Очевидно цього волаючого факту не могла обійти редакція “Тризуба”. Відповіддю на фальсифікації знаного американського журналіста Уолтера Дюранті, а також на звіти у західній пресі про свою поїздку по Україні у 1933 р. французького міністра Едуарда Ерріо, що, до речі, була ретельно зрежисована радянськими спецслужбами, на сторінках тижневика з’явилися критичні публікації, які мали “розбудити” приспану совість західних журналістів, політичних, державних діячів й громадськості загалом. У черговому повідомленні “З трагедій на Дністрі”, згадуваний вище Д.Геродот із сарказмом писав про позицію Заходу: “Біженецтво можна було б використати як антибільшовицьке прищеплення. Тим часом зайнятися цим немає охочих, бо на нещастя людей, що опинилися під більшовицькою владою, спекулюють міжнародні дурисвіти, свідомо підтримуючи більшовицьке гніздо в Москві. Без систематичної підтримки Советського Союзу з боку капіталістичних держав від кривавого більшовацького експерименту давно вже залишилися б лише болючі та

неприємні спогади. Всякий зрячий давно вже побачив, що большевизм — це не є поступ, а дикунство, не символ права, а зразок безправ'я, не втілення волі, а практика найбільшого деспотизму й найжорстокішого насильства” [6. С. 30].

Такими ж розвінчувальними, подекуди сатиричного забарвлення, були відгуки “Тризуба” на заяви Е. Ерріо про його поїздку в СРСР, яку називали не інакше як “туристичною” [20. Ч. 35. С. 2; Ч. 37. Ч. 3].

Подаючи численні факти, які підтверджували небачені до того масштаби голодомору в Україні, редакція “Тризуба” постійно наголошувала на тому, що він організований штучно. У редакційній статті, поміщеній у одному з його серпневих чисел зазначалося: “Коли в країні, яка ще донедавна вивозила хліб закордон у величезних кількостях, без жодних для того умов природнього характеру приходиться до голоду й людоїдства, то хіба ясно, що такий, стан речей просто “зробили” ті, що сьогодні панують над нашим нещасним краєм і в інтересах яких, очевидно, є якнайбільше знищити наш непокірний народ. Тільки большевицька пропаганда й якісь темні в світі сили весь час силкуються замазати дійсний стан речей в Україні й присипають, на жаль, з певним успіхом, світову опінію й людську совість” [21. С. 1]. Інший дописувач “Тризуба” Семен Нечай також наголошував, що большевицький режим сам навмисне спричинив голод в Україні. “Нового хліба є досить, — писав він, — урожай добрий, але взяти собі селяни нічого не можуть. На полях скрізь стоять вежі, на яких стоїть озброєна сторожа, яка стріляє до кожного, хто до поля наблизиться” [13. С. 21].

Публікації “Тризуба” мали не просто інформативний, а передусім, полемічний характер. Економічні огляди становища в УСРР, що їх подавав тижневик переконливо розвінчували цілеспрямовану фальсифікацію радянськими державними діячами, а слідом за ними й деякими західними журналістами, подій щодо наявності голоду в Україні. Вже згадуваний економічний оглядач В. Садовський зробив висновок, що “ті дані про господарські відносини, які свого часу совітська преса й совітські джерела подавали, примушують поставитись з повним довір'ям до тих відомостей про катастрофічну ситуацію в Україні, що їх тепер офіційні совітські чинники хотять замовчати” [1. С. 31].

Жваві відгуки на сторінках “Тризуба” знайшли події пов'язані з політикою “розкуркулення”, до якої масово вдалася радянська влада. У публікаціях, що друкував тижневик стверджувалося, що економічних підстав для появи куркуля старого типу в Україні просто немає, адже земля перестала бути товаром, а радянська влада провела “зрівнялівку”. “Сучасний “куркуль” є той український хлібороб, який при сучасних нелюдських умовах, каторжною працею своєю та своєї родини, а інколи і при участі сусідів вміє добути з землі кращий здобуток... Це є при сучасних умовах найздібніший, найінтелігентніший хлібороб, в якому ніщо не могло придушити того віковичного хліборобського духа, що лежить в основі хліборобського життя” [14. С. 4]. Аналогічної думки дотримуються у своїй публікації Софія Русова та Харитя Кононенко — діячки Української жіночої ради. Найменший опір селянина радянській владі, писали вони, накладає на нього “страшну кличку “куркуля”, яка ставить людину поза законом, ставить її першу у чергу до розстрілу, до конфіскації останнього добра...” [16. С. 36].

Особливий інтерес становлять публікації, у яких зроблено спробу збагнути наслідки голодомору для української нації. Можна стверджувати, що висновки, зроблені авторами “Тризуба”, знайшли своє підтвердження у сучасних дослідників, яким не лише з перспективи часу легше оцінити події 1932—1933 рр., в Україні, а й зібрати чималий,

раніше недоступний матеріал. Насамперед постає питання, наскільки об'єктивною була інформація тижневика про кількість жертв голодомору. Абсолютних цифр, котрі б про це засвідчували, у ньому не подано. Це й зрозуміло, адже жодних офіційних даних радянська сторона не оголошувала, а жахливі розміри смертності трималися в таємниці. Все ж в окремих публікаціях “Тризуба” стверджувалося, що від голоду в Україні щодня вмирають тисячі людей [7. С. 27], що “мільйони “куркулів” загинули, або були приречені до смерті на заслання у далекій півночі [6. С. 30]. У публікаціях вказується й на економічні / етноесоціальні наслідки голодомору для українського народу. Серед них — підірив економічної бази нації, її деморалізація, втрата відчуття автогтонності (поява властивості до “хронічної трансміграції”), духовна руїна. Більшість авторів, на наш погляд, дійшла правильного висновку, що сталінський режим знищив прадавні традиції української землеробської цивілізації, її творчий потенціал. “Тепер, — констатує один з них, — ці сили колективізацією та систематичним грабуванням настільки підірвані, що ніякі повороти в межах совітського режиму, становище поправити не зможуть” [15. С. 4]. Єдиним порятунком з цієї трагічної ситуації, на переконання часопису, є звільнення України від окупації більшовицької влади [21. Ч. 25. С. 16].

Трагічні події голодомору в Україні спонукали редакцію “Тризуба” розширити поле своєї діяльності поза межі прихильників УНР. Характерно, що на його сторінках впродовж 1933 р. публікувалися матеріали і відозви, складені спільно з галицькими громадсько-політичними діячами, тобто тижневик відіграв важливу консолідуючу роль у середовищі українських сил, скріпив, чи радше відродив ідею соборності, задекларовану наддніпрянцями і галичанами ще у 1919 р. Перемогою, щоправда, суто морального характеру стало те, що завдяки спільним заходам Українському товариству прихильників для Ліги Націй вдалося добитися визнання на її закритому засіданні у вересні 1933 р. факту голоду в Україні. Женевський кореспондент “Тризуба” з цього приводу писав: “Чи дасть цей акт реальні наслідки? Великих надій ми на це не покладаємо. Але ефект моральний є колосальним і незаперечним... Ці події дають теж великий, доказ тому, яке колосальне значіння має єдність української нації. В перший раз за часи окупації України совітською Москвою галицьке громадянство щиро й енергійно виступило перед міжнародними чинниками в оборону Великої України” [11. С. 15—16].

Оскільки восени 1933 р. апогей голодомору в Україні спав, то й поступово ця проблематика сходить зі сторінок “Тризуба”. У цілому ж, розглядаючи публікації тижневика за 1932—1933 рр., можна зробити висновок, що вони відзначалися інформативністю і об'єктивністю. За нашими підрахунками, за цей період було опубліковано понад 60 різного роду матеріалів, які висвітлювали голодомор в Україні. Коли взяти до уваги, що окремі його числа були спареними, то побачимо, що практично жодне із них не обходило мовчанням цієї української трагедії.

Отже, “Тризуб” відіграв важливу роль у інформуванні західної громадськості про влаштований сталінським режимом голодомор в Україні чим актуалізував українське питання на міжнародній арені. Наскрізною ідеєю, що пронизувала усі публікації було ствердження факту його штучного виникнення, зумовленого російською окупацією України. Аналітичні огляди та інформаційні повідомлення “Тризуба” і нині можуть послужити важливим джерелом для досліджень однієї з найтрагічніших сторінок української історії, якою був голод 1932—1933 рр.

1. В.С. Голод в Україні. Його господарські передумови // Тризуб.— 1933.— Ч. 31.
2. В.С. З життя і політики // Тризуб.— 1932.— Ч. 24.
3. В.С. З життя і політики // Тризуб.— 1932.— Ч. 27.
4. Геродот Д. З берегів Дністра // Тризуб.— 1933.— Ч. 2—3.
5. Геродот Д. Трагедія продовжується // Тризуб.— 1933.— Ч. 6.
6. Геродот. З трагедій на Дністрі // Тризуб.— 1933.— Ч. 25.
7. Геродот Д. Трагедія втікачів з України // Тризуб. 1933.— Ч. 21—22.
8. Голод 1933 року в Україні: свідчення про винищення Москвою українського селянства.— Дніпропетровськ; Мюнхен, 1993.— 222 с.
9. Голодомор в Україні 1932—1933 рр. Бібліогр. покажч.— Одеса; Львів, 2001.— 654 с.
10. Енциклопедія українознавства. Словникова частина.— Львів, 1993.— Т. 1.
11. Женеvecь. Голод в Україні // Тризуб.— 1932.— Ч. 44.
12. Конквєст Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор.— К., 1993.— 384 с.
13. Нечай С. Жахи голоду в Україні // Тризуб.— 1933.— Ч. 30—31.
14. Ніко К.Н. Про “куркуля” та “розкуркулення” // Тризуб.— 1932.— Ч. 5.
15. Ніко К.Н. Голод на Україні // Тризуб.— 1933.— Ч. 2—3.
16. Садовський В. А все таки // Тризуб.— 1932.— Ч. 37.
17. Самовидець. Криваві події на Дністрі // Тризуб.— 1932.— Ч. 12.
18. Словарь международного права.— М., 1986.— 432 с.
19. Тризуб.— 1932.
20. Тризуб.— 1933.
21. 33-й: Голод: Народна Книга-Меморіал / Упор.: Л.Б. Коваленко, В.А. Маняк.— К., 1991.— 584 с.

І.М. Калинець

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету “Львівська політехніка”

В ОЧІКУВАННІ КАТАСТРОФИ (ПРО ГОЛОДОМОР У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ НА СТОРІНКАХ “ДІЛО” В ПЕРШОМУ ПІВРІЧЧІ 1933 року)

© Калинець І.М., 2003

Подано огляд матеріалів найважливішої щоденної газети у Львові “Діло” за 1933 рік про голод у Радянській Україні в 1932—1933 рр. На підставі цих повідомлень автор доходить висновку, що західноукраїнське суспільство знало про цю катастрофу уже на початку 1933 року. Тільки в другій половині цього року воно зуміло організуватися до протесту проти голодового геноциду українців.

Щоденна газета у Львові “Діло” ретельно вистежувала події в Радянській Україні. Це не було легко. Адже кордон по Збручі став майже непроникливим у прямому і переносному значеннях: виростала зловісна заслона між двома світами. У прямому — прикордонники НКВД пильно стережуть кордон, перейти який рідко кому вдавалося. У переносному — пошта, за незначними випадками, не долала цієї прикордонної ріки. Іноземні журналісти, акредитовані в Москві, не могли в 1933 р. дістатися до суверенної республіки України. Жодного свого кореспондента газета “Діло” (чи інша) в УРСР чи СРСР не мала. Ніхто в той час в Радянській Україні не відважувався дописувати до галицької періодики. І все-таки у Львові виловлювали поміж офіційними публікаціями у радянських виданнях вістки, які могли пролити світло на ситуацію в Україні, зокрема в селах. Найчастіше львівські газети посилалися на Укбюро в Женеві (Українське бюро) — одно з відгалужень Українського пресового бюро у країнах Європи в 30-х роках.